

REPUBLIKA SLOVENIJA
DRŽAVNI SVET

Komisija za socialno varstvo, delo, zdravstvo in invalide

Številka: 540-01/15-1/
Ljubljana, 19. 1. 2015

Komisija za socialno varstvo, delo, zdravstvo in invalide je, na podlagi 20. člena Poslovnika Državnega sveta (Uradni list RS, št. 70/08, 73/09, 101/10 in 6/14) in drugega odstavka 56. člena Zakona o Državnem svetu (Uradni list RS, št. 100/05 - uradno prečiščeno besedilo, 95/09 – odl. US, 21/13 - ZFDO-F), oblikovala naslednje

M n e n j e

k Vplivu recesije na socialni položaj v Sloveniji 2013–2014, s poudarkom na položaju otrok

Komisija za socialno varstvo, delo, zdravstvo in invalide se je na 29. seji 15. 1. 2015 v okviru obravnave točke Vpliv recesije na socialni položaj v Sloveniji 2013–2014, s poudarkom na položaju otrok, **seznanila** s poročilom Inštituta RS za socialno varstvo z naslovom Socialni položaj v Sloveniji 2013–2014 in Poročilom Innocenti Report Card 12 – Otroci recesije, ki ga je pripravil UNICEF.

Komisiji so poročili predstavili mag. Martina Trbanc in dr. Andreja Črnak Meglič z Inštituta RS za socialno varstvo ter izvršni direktor Slovenske fundacije za UNICEF Tomaž Bergoč. Na seji sta bila prisotna in sodelovala v razpravi tudi predsednik Odbora Državnega zbora za delo, družino, socialne zadeve in invalide Uroš Prikl in državna sekretarka na Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Martina Vuk. Predsednik Odbora Državnega zbora za delo, družino, socialne zadeve in invalide Uroš Prikl in predsednik Komisije za socialno varstvo, delo, zdravstvo in invalide sta ob tem izrazila namen, da že dosedanje dobro sodelovanje obeh delovnih teles ob obravnavi posameznih zadev v prihodnje še nadgradita.

Iz poročila Inštituta RS za socialno varstvo (IRSSV) z naslovom Socialni položaj v Sloveniji 2013–2014 izhaja, da je Slovenija v krizi poskušala (in relativno uspela) zaščititi najbolj ranljive skupine z najnižjimi dohodki s povečanjem ciljnosti transferjev, obenem pa ni uspela preprečiti zmanjševanja razpoložljivih dohodkov (nižjih) srednjih slojev, ki so tik nad mejo cenzusov. Ukrepi so bili usmerjeni predvsem v transferje, torej pasivno zaščito, zato bi bilo treba socialno izključenost nasloviti tudi z aktivnimi ukrepi (programi, storitve, možnosti za vključitev v različne oblike dela, aktivacija z jasnimi izhodi, programi podpore itd.) ter vlagati v človeški kapital.

Analiza IRSSV je pokazala, da se je položaj družin z otroki od začetka gospodarske krize do danes glede na stopnjo tveganja revščine precej poslabšal (najbolj 2011 in

2013 in najbolj za enostarševske družine), hkrati so se poslabšali tudi drugi kazalniki življenjske ravni (dolgotrajna revščina, resna materialna prikrajšanost, vrzel revščine). Med bolj ranljive skupine sodijo tudi starejši (upokojenci, še posebej ženske) dolgotrajno brezposelni in mlade brezposelne osebe, ki ne prejemajo niti denarnega nadomestila zaradi brezposelnosti niti denarne socialne pomoči.

Kar se tiče položaja otrok, je v Sloveniji sicer stopnja tveganja revščine otrok nižja od stopnje tveganja revščine celotnega prebivalstva, prav tako so otroci, ki živijo v Sloveniji, v splošnem v precej boljšem položaju od sovrstnikov iz povprečja EU27, a so trendi stopnje tveganja revščine v obdobju 2008–2012 vseeno nespodbudni, saj se je položaj otrok relativno poslabšal bolj kot položaj celotnega prebivalstva. Prav tako Slovenija sodi v skupino držav, kjer se je delež vpliva socialnih transferjev na stopnjo tveganja revščine otrok znižal v največji meri. 2011, ki je bilo v negativnem smislu izjemno, se je močno povišal delež otrok s tveganjem socialne izključenosti, prav tako tudi otrok, ki dolgotrajno tvegajo revščino, nekoliko pa se je povečala tudi stopnja resne materialne prikrajšanosti. Tudi nadaljnji trendi gibanja kazalnikov revščine otrok niso optimistični. Kot vzroki za porast revščine med otroki so v poročilu navedeni padec učinkovitosti socialnih transferjev, in povečanju zelo nizke delovne intenzivnosti gospodinjstev z otroki (za 13,4 %).

Ker socialni položaj posameznikov in družin ni le stvar socialne politike, bi bilo treba, glede na ugotovitve iz poročila IRSSV, bolj povezano gledati na socialo (vpliv vseh politik, ne le socialne, zaposlovalne in izobraževalne) in vnaprej ocenjevati socialne učinke ukrepov in reform. Prav tako je predlagano, da se v družbi opravi razprava glede prihodnjega razvoja družbe in socialne politike ter da se bolj podrobno analizira medsebojni vpliv dohodkov, različnih transferjev (vključno z oprostitev plačil in subvencijami) in davkov. Prav tako naj bi se spremljalo in podrobneje analiziralo položaj posameznih ranljivih kategorij in ranljivih skupin z vidika ključnih determinant njihovega položaja, da se lahko pripravijo specifični fokusirani ukrepi. Nujno bi bilo treba izvesti analizo ne-veljavljanja pravic do transferjev in razmisliti o spremembi vrstnega reda uveljavljanja pravic iz javnih sredstev (OD–DSP).

Slovenska fundacija za UNICEF je v svoji predstavitvi ugotovitev iz poročila UNICEF Innocenti Report Card 12 – Otroci recesije opozorila, da je revščina otrok na globalni ravni alarmantna, saj v 41 najrazvitejših državah sveta v revščini živi 75,6 milijona otrok. Gospodarska kriza je milijone otrok prizadela nemudoma, neposredno in bolj kot vse ostale ranljive skupine, mnogi pa bodo posledice čutili vse življenje. V 23 od 41 držav se je revščina otrok v času krize povečala, pri čemer se je Slovenija uvrstila na 26. mesto med 41 državami na lestvici sprememb v revščini otrok (povečanje stopnje tveganja revščine za 13,4 % v obdobju 2008–2012 - pod prag revščine je zdrsnilo dodatnih 7.000 otrok). Revščina otrok se je hkrati tudi poglobila, kar po mnenju Slovenske fundacije za UNICEF nakazuje na neprimernost sprejetih ukrepov in nujnost sprememb pristopa k reševanju problematike revščine otrok. Po drugi strani namreč podatki kažejo, da se je v istem obdobju revščina starejših znižala za 1,8 odstotne točke. Pri družinah v Sloveniji poročilo kot najbolj ranljiv tip gospodinjstva izpostavlja gospodinjstvo z brezposelnimi člani in vzdrževanimi otroci.

V poročilu UNICEF so posebej izpostavljeni tudi t. i. NEET skupina mladih (starost 15–24 let, se ne izobražujejo, niso vključeni v poklicno usposabljanje in so nezaposleni), katerih delež se je v Sloveniji od 2008 do 2013 povečal za 3 odstotne

točke na 9,2 %, kar Slovenijo uvršča na 30. mesto od 41 razvitih držav. Tudi glede na spremembe v stopnji brezposelnosti mladih (21,6 % populacije v starosti 15–24 let v 2013) se Slovenija uvršča na 32. mesto med 41 državami. Glede na štiri indikatorje v okviru Gallupove raziskave javnega mnenja se Slovenija uvršča na 32. mesto med 41 državami, pri čemer se najbolje uvršča v zvezi z indikatorjem zadovoljstva z življenjem, najslabše pa v zvezi z indikatorjem možnosti za učenje in razvoj otrok.

Poročilo UNICEF navaja tudi podatke o izgubljenih letih za potencialni napredek, ki bi ga lahko naredile družine z otroki (ocenjeno na podlagi zmanjšanja prihodkov gospodinjstev med 2008–2012), po katerih smo v Sloveniji izgubili 4 leta. Tudi zato Slovenska fundacija za UNICEF predlaga, da v prihodnje revščino otrok postavimo v ospredje oblikovanja politik, sprejmemo konkretne zaveze za zaustavitev revščine otrok, postavimo blaginjo otrok visoko na vladno agendo in vključimo v pripravo ukrepov vse ključne nosilce odgovornosti (vzpostavitev medresorske skupine). Za zmanjšanje revščine bi bilo treba postaviti merljive cilje in spremljati položaj otrok na nacionalni ravni za hiter odziv na morebitne vrzeli in padanje. Na področju preprečevanja revščine otrok bi bilo treba intenzivneje sodelovati z nevladnimi organizacijami na tem področju in problematiko reševati integrativno, saj gre za multi-dimenzionalni problem (ne zgolj za ukrepe, ki so vezani na socialo). Glede NEET skupine se predlaga uvajanje različnih oblik vajeništva, a ne kot klasičen dualni sistem, temveč kot plačano delo, ki omogoča pridobitev stopnje poklicne izobrazbe.

Komisija poziv Odbora za delo, družino, socialne zadeve in invalide Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, da enkrat letno odboru predloži poročilo o socialnem položaju v Republiki Sloveniji (sprejet na 19. nujni seji 17. 10. 2013), ocenjuje kot dobro odločitev, prav tako tudi odločitev omenjenega ministrstva, da poziv odbora upošteva. Tako poročilo Inštituta RS za socialno varstvo, ki mu je bila zaupana priprava poročila, kot tudi poročilo, ki ga je predstavila Slovenska fundacija za UNICEF, po mnenju komisije pripomoreta k oblikovanju jasnejše predstave o aktualnem stanju socialnega položaja prebivalstva v Sloveniji, še zlasti družin in otrok. S tem predstavljata dobro, s podatki podkrepljeno, podlago za oblikovanje ukrepov.

Komisija poudarja, da so odločitve države velikokrat lahko odločilni generator revščine v posamezni državi in da je temu primerno pričakovati od organov odločanja, da ob ugotovljenih negativnih posledicah sprejetih odločitev slednje čim prej omilijo s sprejemom popravkov zakonodaje. Glede na poročilo Inštituta RS za socialno varstvo sta tudi v Sloveniji sprejem nove zakonodaje na področju uveljavljanja pravic iz javnih sredstev, še zlasti pa Zakon o uravnoteženju javnih financ (ZUJF), sprožila marsikateri negativni trend, ki se kaže v poslabšanem položaju posameznih tipov družin (na primer enostarševske družine in družine z več otroki) in otrok. Komisija zato poziva Vlado Republike Slovenije k premisleku o možnih spremembah zakonodaje, ki bi izboljšale obstoječo situacijo in obrnile trende, ki se nakazujejo.

Razmišljanju, da je dobro, da sta bili izvedeni obravnavani analizi, je pritril tudi predsednik Odbora Državnega zbora za delo, družino, socialne zadeve in invalide poslanec Uroš Prikl in pri tem podal ugotovitev, da so njihovi rezultati zaskrbljujoči. Menil je, da bi bilo na podlagi ugotovitev analiz možno ustrezno spremeniti zakonodajo in s tem preiti od besed k dejanjem ter zagotoviti otrokom bolj svetlo

prihodnost. Pri tem je opozoril tudi na to, da moramo pri oblikovanju posameznih ukrepov in politik otroke postaviti v ospredje in preprečiti razslojevanje otrok na podlagi socialnega statusa staršev.

Državna sekretarka na Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Martina Vuk je prav tako pritrdila razmišljanju komisije, da poročili predstavljata dobro podlago za ukrepe ravno zato, ker predstavljata realne temelje za oceno stanja. Ministrstvo meni, da bi bilo treba doseči skupni dogovor, kako si kot družba zamišljamo njen prihodnji razvoj in kako se bomo v družbi lotili vprašanj socialne izključenosti in revščine. Pri tem ministrstvo opozarja, da gre za vprašanje, ki se dotika več ministrskih resorjev in ne gre zgolj za vprašanje višine in načina izplačila socialnih transferjev. Državna sekretarka je opozorila na večplastnost boja z revščino in zmanjševanja socialne izključenosti ter pri tem omenila nujnost aktivacije dolgotrajno brezposelnih za izhod iz začaranega kroga revščine in pasivnosti (za socialno aktivacijo v okviru finančne perspektive 2014–2020 je trenutno namenjenih 112 milijonov evrov; spodbujanje aktivacije tudi prek APZ in socialnega podjetništva ter paketa Jamstvo za mlade); uporabe tako pasivnih kot aktivnih ukrepov; zagotovitve čim bolj pravičnega sistema socialnih transferjev (še letos bo ministrstvo pozvalo vse glavne deležnike, da iz svoje prakse posredujejo pripombe na obstoječi sistem in predloge rešitev in priprava podlag za uvedbo informativnega izračuna) in dostopa do storitev (zdravstvo, dolgotrajna oskrba, izobraževanje, predšolsko varstvo, nastanitve itd.). Posebej je poudarila, da revščina ni odgovornost posameznika, še manj otrok, ki so odvisni od položaja svojih staršev.

Komisija ugotavlja, da je v preteklem mandatu večkrat opozorila na predvidene negativne posledice odločitev o prenosu varstvenega dodatka (VD) v sistem uveljavljanja pravic iz javnih sredstev ter vezanja njegovega prejema na dedovanje premoženja osebe, ki je prejela VD. Podatki iz poročila IRSSV kažejo, da se je v obdobju med decembrom 2011 in decembrom 2012 število prejemnikov VD znižalo za 78 %. Komisija meni, da zlasti zaradi dejstva, da si kljub temu, da bi prejemke iz naslova VD nujno potrebovali, večina možnih upravičencev ne upa uveljavljati pravice iz tega naslova, ker ne želi prenašati bremen svoje odločitve na naslednje generacije.

Komisija opozarja tudi na čedalje težji položaj starejših, zlasti dolgotrajno brezposelnih, ki se velikokrat izgubijo v statistikah o brezposelnosti in niso deležni ukrepov za svojo aktivacijo. Prav tako posebno ogroženo skupino prebivalstva predstavljajo mladi, ki so zaposleni kot samostojni podjetniki in se pogosto znajdejo na meji revščine, posledično tudi njihove družine.

V razpravi je bilo v zvezi z zaposlovanjem mladih izpostavljeno tudi vprašanje ustreznih usmeritev v izobraževalnem sistemu in nesprejemljivost dojemanja poklicnega izobraževanja kot manjvredne oblike izobraževanja, čeprav bo mladim v prihodnosti prav slednje lahko omogočilo zaposlitev.

Glede aktivacije delov prebivalstva, ki zaradi dolgotrajne brezposelnosti ostajajo izločeni iz družbenih tokov in s tem čedalje bolj pasivni, se je komisija v razpravi dotaknila tudi ukrepov aktivne politike zaposlovanja (APZ). V okviru slednje bo letos za javna dela na voljo več kot za četrtno manj sredstev kot lani. Pri tem je komisija razmišljala tudi o učinkovitosti delitve finančnih sredstev za programe socialne

aktivacije in socialnega varstva. Na podlagi slabih izkušenj vlaganja sredstev v programe APZ v preteklosti komisija meni, da bi bilo treba sredstva investirati tako, da bi se pokazali kar najboljši učinki vlaganj v posamezne ukrepe (APZ, kritje pravic iz javnih sredstev, izvajanje nalog humanitarnih organizacij itd.) in da bi se dosegla resnična aktivacija trenutno marginaliziranih in najbolj ranljivih skupin prebivalstva.

Komisija meni, da dokler bo EU kot glavno vodilo delovanja držav postavljala 3-odstotni proračunski primanjkljaj, je težko pričakovati, da bodo v trenutni težki situaciji države uspele zagotavljati blaginjo otrok na pričakovani ravni iz dokumentov Evropske komisije, v katerih so otroci postavljeni visoko na prednostni lestvici.

Komisija predlaga, da naj se v analizah položaja družin in otrok v prihodnje analizira tudi položaj družin in otrok migrantov ter napoteni delavci, ki pogosto živijo v slabših socialnih razmerah. Prav tako bi bilo o njihovem položaju treba več spregovoriti tudi v parlamentu.

Glede socialnih transferjev, ki so namenjeni otrokom, je po mnenju komisije treba zagotoviti, da bodo dejansko tudi porabljeni v njihovo dobro in da ne bodo pomenili zgolj enega od prejemkov družine, ki je potem porabljen za druge namene. Če se tega ne da zagotoviti prek transferjem družinam, je potem mogoče boljše, da otroci sredstva prejmejo posredno prek subvencioniranja dejavnosti, prilagojenim njihovim potrebam, ali financiranju storitev v okviru varstva ali šolanja (npr. obšolske dejavnosti, šola v naravi, brezplačni obroki).

Komisija glede blaginje otrok opozarja, da brez investiranja v njihovo dobrobit in izobraževanje družba izgublja svojo perspektivo. Ob tem izraža tudi skrb za otroke v nerazvitih državah, ki jih večina statistik sploh ne zajame in ki resnično živijo v ekstremnih razmerah, na katere v veliki meri vplivajo prav odločitve razvitega sveta.

Komisijo je presenetil podatek iz poročila UNICEF glede Gallupove raziskave javnega mnenja, v okviru katere se je Slovenija na podlagi ankete po indikatorju možnosti za učenje in razvoj otrok uvrstila na 39. mesto med 41 državami. Podatek o takšni zaznavi prebivalstva je ob dejstvu, da se Slovenija uvršča med države z najbolj izobraženim prebivalstvom v Evropi, težko razumeti.

Komisija poudarja nujnost osredotočanja na vzroke za nastalo situacijo in ne zgolj na seznanjanje s posledicami. Kot pomemben vzrok za obstoječo situacijo komisija izpostavlja slabe pogoje za delovanje gospodarstva v preteklosti (nestabilno in neprijazno poslovno okolje) in pri tem opozarja na številna podjetja, katerih propad je vplival na poslabšanje socialnega položaja na tisoče družin. Glede na to, da je gospodarstvo pomemben generator delovnih mest in gospodarskega razvoja družbe, ukrepi, sprejeti na tem področju, posredno močno vplivajo na socialni položaj prebivalstva. Zaradi omejenih sredstev, ki so trenutno na voljo, in velikokrat nasprotujočih si interesov delojemalske in delodajalske strani v povezavi s sprejemom posameznih vladnih ukrepov za zagotovitev dodatnih finančnih sredstev (na primer na podlagi davčnih obremenitev), bi se morali v okviru Ekonomsko-socialnega sveta pogovarjati in dogovarjati tudi o problematiki revščine in možnih, za vse sprejemljivih ukrepih.

Komisija meni, da bi ugotovitvam iz predstavljenih poročil morali slediti takojšnji ukrepi na zakonodajnem področju ter posledično v praksi. Novi ukrepi in načini

delovanja bi morali biti sestavni del strategije razvoja celotne države kakor tudi posameznih javnih politik. Pri tem je izrednega pomena medsebojna usklajenost in usmerjenost k jasnim ciljem. Tudi zato bi bilo še posebej pomembno, da bi se v državi oblikovala jasna strategija razvoja družbe kot celote, kot krovna usmeritev za nadaljnji razvoj vseh družbenih podsistemov in oblikovanje javnih politik, ki trenutno delujejo precej neuskklajeno.

Komisija je po opravljeni razpravi sprejela naslednje *s k l e p e*:

- 1. Komisija za socialno varstvo, delo, zdravstvo in invalide se je na podlagi obravnave poročila Inštituta Republike Slovenije za socialno varstvo Socialni položaj v Sloveniji 2013–2014 ter poročila UNICEF Innocenti Report Card - Otroci recesije, seznanila z vplivom recesije na socialni položaj v Sloveniji 2013–2014, s poudarkom na položaju otrok.**
- 2. Komisija poziva Vlado Republike Slovenije, da ugotovitve, predloge in priporočila Inštituta Republike Slovenije za socialno varstvo in Slovenske fundacije za UNICEF upošteva pri pripravi in spremembah zakonodaje ter jih vključi v programe v okviru vseh javnih politik.**
- 3. Komisija predlaga Ekonomsko-socialnemu svetu, da se seznanijo z vsebino obeh poročil.**

* * *

Za poročevalca je bil določen predsednik komisije mag. Peter Požun.

Sekretarka komisije
Nuša Zupanec, l.r.

Predsednik komisije
mag. Peter Požun, l.r.

V vednost:

- Vlada Republike Slovenije
- Ekonomsko-socialni svet
- Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo
- Slovenska fundacija za UNICEF